ชีวิตและความตาย
ของปรัชญาการเมืองในยุควิทยาศาสตร์

ตอนที่หนึ่ง

*ไชยันต์ ไชยพร**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะอธิบายถึงอิทธิพลของศาสตร์สมัยใหม่ที่มีต่อการศึกษาหาความหมายของความเป็นมนุษย์ และให้ภาพของมนุษย์แห่งยุคศาสตร์สมัยใหม่ หรือสิ่งที่ศาสตร์สมัยใหม่คิดว่าค้นพบและให้ภาพความหมายของความเป็นมนุษย์ศาสตร์สมัยใหม่ที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมายหรือสาระของความเป็นมนุษย์ ได้แก่ มานุษยวิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา และชีวสังคมวิทยา โดยเชื่อมโยงให้เห็นถึงผลกระทบของการศึกษาของศาสตร์สมัยใหม่ดังกล่าวที่มีต่อสถานะของทฤษฎีและปรัชญาการเมือง

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัฐศาสตร์ (บก.) รัฐศาสตร์ 20(3) 2534

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

หมวด 1 บททั่วไป มาตรา 4 และมาตรา 28

"ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง"

หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรา 26

"การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้"

มาตรา 28

"บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้"

ปัญหาการหาความแตกต่าง
ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในบทสนทนา
'Statesman'

Stranger : Consider the class which caused us to stray from the argument and brought us to his point. I think that the trouble began at the moment when you were asked how we were to

that there are two classes of living creatures, one of them being mankind, and the other rest of the animals lumed together.

Young Socrates : True.

Stranger : It became clear to me then that you were breaking off a mere portion, and that because you were able to give the common name 'animals' to what was left, namely to all creatures other than man, you thought that these creatures do in actual fact make up one class.

Young Socrates : Yes, that was so.

Stranger : But, my gallant young friend, pray consider this! This kind of classification might be undertaken by any other creatue capable of Rational thought– for instance cranes are reputed to be rational in this way and there may be others. They might invest themselves with a unique and proper dignity and classify the race of cranes as being distinct from all other creatures; the rest they might well lump together, men included, giving them the common appellation of 'the beasts.So let us try to be on the watch against mistakes of that kind.

(Plato, Statesman, trans. H.N. Fowler and W.R.M. Lamb, Loeb Classical Library, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press: 1975 rpt.) 263c-e.

I

"มนุษย์" (human species) แบ่งแยกตัวเองและสร้างความแตกต่างออกจากสัตว์อื่น ๆ ได้ด้วยยิ่งที่เขาเรียกว่า "ความเป็นมนุษย์ (humanity)" หรือ "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) ของตัวมนุษย์เอง" ศักดิ์ศรีของมนุษย์นั้นเป็นเครื่องชี้และเตือนใจให้มนุษย์ตระหนักถึงความพิเศษที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ และคงมิได้มีไว้เพื่อให้มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือในการแบ่งแยกสร้างความแตกต่างระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองเป็นแน่แท้ มนุษย์ถือว่าพวกเขาเป็นประเภทหรือชนิดของสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ (mankind) ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าพวกเขาคือ "มนุษย์" จะว่าไปแล้วสัตว์อื่น ๆ ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีประเภทหรือชนิด (species) ที่ต่างจากมนุษย์ และเห็นได้ชัดว่ามนุษย์ทำให้ตัวพวกเขาเองแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ด้วยการที่พวกเขาใส่คำว่า "human" ลงหน้าคำว่า "species" ในฐานะเป็นคุณศัพท์เพื่อขยายให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของคำว่า "species" ความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคำคุณศัพท์อย่าง "human" หรือคำนามอย่าง "mankind" หรือ "humanity" นั้นมีความสำคัญยิ่งที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตอย่างเราแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ และที่สำคัญคือมนุษย์สร้างคำเหล่านี้มาเพื่อแบ่งแยกตัวเองออกจากสิ่งอื่น ๆ

ปัญหาคือ คำเหล่านี้มีความหมายหรือสาระที่แท้จริงเพียงไร? หรือมันเป็นเพียงคำหรือภาษาอันเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการแบ่งแยกตัวเองออกอย่างเด่นชัดจากสิ่งอื่น ๆ คำถามสำคัญคือ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เพราะมีภาษาหรือ logos อย่างที่ Aristotle กล่าวไว้[1] หรือเป็น *Homo loquens* อย่างที่นักมานุษยวิทยาในปัจจุบันขนานนาม[2] หรือมนุษย์แตกต่างจากสัตว์เพียงในทางภาษาที่พวกเขาสร้างขึ้นมา? แก่นแท้ของความเป็นมนุษย์นั้นเป็นอย่างไร? อะไรคือมนุษย์? และตราบเท่าที่เรายังไม่สามารถหาความหมายที่แท้จริงของตัวตนของมนุษย์

(self-knowledge) เพื่อตอบคำถามดังกล่าวนี้ และสามารถชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างแท้จริงระหว่างมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ได้ การบัญญัติและให้ความสำคัญของ "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ตามที่ได้ยกขึ้นมาข้างต้นก็จะกลายเป็นคำกล่าวที่ไร้สาระและความสำคัญไปโดยสิ้นเชิง แต่กระนั้นปัญหาในทางการเมืองไม่ว่าในประเทศไทยหรือประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียหรืออินโดนีเซีย ขณะนี้ก็ล้วนแต่เป็นปัญหาที่เกิดจากการที่ผู้ใช้อำนาจรัฐหรือมนุษย์ด้วยกันเองใช้อำนาจไปในทางที่ล่วงละเมิด "ศักดิ์ศรีของมนุษย์" ทั้งสิ้น

ถ้า "ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์" เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าใจและประจักษ์ชัดได้ในตัวของมันเองแล้ว ทำไมถึงต้องมีการกล่าวอ้างกันอยู่เนือง ๆ หรือเพิ่งจะบัญญัติลงไปในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับล่าสุด ถ้าไม่เป็นเพราะเหตุผลของการเป็นโรคสมองเสื่อม หรือโรคความจำเสื่อมของผู้ใช้อำนาจรัฐแล้ว สาเหตุสำคัญก็อาจจะมาจากความไม่ชัดเจนของความหมายหรือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เองก็เป็นได้

"ศักดิ์ศรีของมนุษย์" นั้นไม่มีความชัดเจนในตัวมันเองเพียงพอหรอกหรือ? ขอให้ลองพิจารณาข้อความของนักคิดในแนวมนุษยนิยมของยุโรปสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการอย่าง Pico della Mirandola ที่นักวิชาการของไทยท่านหนึ่งได้ยกขึ้นมาอ้างอิงในฐานะที่ Pico เป็นนักคิดคนแรก ๆ ที่มีส่วนสร้างแนวความคิดเรื่องศักดิ์ศรีของมนุษย์ขึ้นมาในโลกตะวันตก :

"ท่านบาทหลวงที่เคารพทั้งหลาย กระผมได้อ่านงานเขียนของชาวอาหรับว่า

เมื่อ อับดะลา ชาวซาราเซ็น ถูกถามว่า เขาคิดว่าอะไรเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ที่สุดในเวทีโลก

เขาก็ตอบไปว่า ดูเหมือนจะไม่มีอะไรที่น่าอัศจรรย์มากไป

ก่วามนุษย์ (Cassirer, Enst, *Renaissance Philosophy of Man*, Chicago: University of Chicago Press, 1956)" [3]

และนักวิชาการท่านเดียวกันนี้ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า

"*นายอับดะลา ชาวซาราเซ็น ผู้นี้ ซึ่งเป็นต้นตอแห่งความคิดของพิโค* (Pico) *ในเรื่องศักดิ์ศรีของมนุษย์นั้น จะเป็นใครไปไม่ได้ นอกจาก อิบนู กุตอยบะฮ์ นักมนุษยธรรมผู้มีชื่อเสียงสมัยอับบาซียะฮ์* (Abbasid) *และผู้เขียนเรื่อง* **คอลก์ อัล อินซาน** *หรือการสร้างมนุษย์ หลังจากสมัยของพิโคมาร้อยห้าสิบปี ความคิดเรื่องศักดิ์ศรีของมนุษย์ได้ถูกแสดงออกมาอย่างสั้น ๆ และงดงามอย่างไม่มีใครเทียบได้ ในเรื่อง* **แฮมเล็ต** *ของเชกสเปียร์ ดังนี้*

> *มนุษย์ช่างเป็นชิ้นงานที่ยอดเยี่ยมอะไรอย่างนี้! ช่างมีเหตุผลที่มีงามเสียเหลือเกิน! ช่างมีความสามารถไม่จำกัดอะไรเช่นนั้น! ในรูปร่างในการเคลื่อนไหว ช่างรวดเร็วและน่าชมเหลือเกิน! ในการกระทำก็เหมือนกับเทวทูต! ในความเข้าใจช่างเหมือนกับเทพเจ้า! เป็นความงามของโลก! เป็นเพชรน้ำหนึ่งของสัตว์ทั้งหลาย!* (Shakespeare, *Hamlet*, Act 2, scene 2)" [4]

จะว่าไปแล้วเราจะแน่ใจได้อย่างไรว่าข้อความดังกล่าวในบทประพันธ์เรื่อง "แฮมเล็ต" ได้กล่าวยกย่องชื่นชมความเป็นมนุษย์จริง ๆ เพราะเราอาจจะตีความให้ข้อความดังกล่าวว่าเป็นการแสดงการประชดประชัน (irony) ต่อ "ศักดิ์ศรีของมนุษย์" ก็ได้ มันคงจะเป็นสิ่งที่ไม่มีน้ำหนักเพียงพอในการที่เราจะยกข้อความของนักคิดนักเขียนในอดีตที่ยกย่องเชิดชู "ศักดิ์ศรีของมนุษย์"

มากล่าวสนับสนุนการพิทักษ์รักษา "ศักดิ์ศรีของมนุษย์" ในบริบทสมัยใหม่ อันเป็นบริบทที่ความชอบธรรมและความจริงนั้นถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้กรอบและวิธีคิดขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์โดยไม่สามารถมีเหตุผลหรือหลักฐานข้อพิสูจน์ที่มีน้ำหนักและได้รับการยอมรับในทางวิชาการโดยเฉพาะการให้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

II

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นานมานี้ การศึกษาหาความหมายเกี่ยวกับ "มนุษย์" ในแวดวงวิชาการนั้น แนวความคิดเรื่อง "ธรรมชาติมนุษย์" นั้นเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งในด้านนิยาม (definition) และสถานะของสภาวะการมีอยู่จริง (ontological status) ของธรรมชาติมนุษย์เอง[5] ดังเห็นได้จาก การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสาระของความเป็นมนุษย์ในแนวปรัชญาของ Stephen R.L. Clark ซึ่งได้ทำการสำรวจตรวจสอบสถานะทางความรู้ความเข้าใจหรือญาณวิทยา (epistemological state) ของการศึกษา "มนุษย์" (the study of man) ในปัจจุบัน แต่การศึกษาของเขานั้นกลับทำให้เขาได้ข้อสรุปที่กลับก่อให้เกิดปัญหาเพิ่มขึ้นอีก เพราะเขาพบว่า "เอกภาพ (unity) ของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะในด้านของการแบ่งแยกสิ่งมีชีวิตเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหลักทางชีววิทยา (biological taxon) นั้นหาได้อยู่บนพื้นฐานของการที่คนเรานั้นมีสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมชาติ" ที่เหมือนกันหรือร่วมกันไม่ แต่กลับอยู่ที่เพียงการที่คนเรานั้นเป็นกลุ่มของสิ่งมีชีวิตที่มีการสืบสายพันธุ์ร่วมกัน (breeding population) นั่นคือ การที่เราสามารถกล่าวได้ว่าเราอาจมีบรรพบุรุษและลูกหลานที่ร่วมสายพันธุ์เดียวกัน"[6] อันหมายความว่า ลักษณะเด่นของความเป็นมนุษย์นั้นอยู่แค่เพียงการที่มนุษย์นั้นมีได้สืบพันธุ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆนอกจากมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น ซึ่งจะว่าไปแล้วสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อีกหลายประเภทก็สามารถกล่าวได้ว่ามี

ซึ่งจะว่าไปแล้วสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อีกหลายประเภทก็สามารถกล่าวได้ว่ามีลักษณะของความเป็นเอกภาพของเผ่าพันธุ์ของมันในทำนองเดียวกันนี้ด้วยเช่นกัน เพราะจริง ๆ แล้ว ถ้าเรามุ่งเน้นในประเด็นความเหมือนกันทางชีววิทยาและสายพันธุกรรม (biological and genetic) ที่ทำให้เราเรียกมนุษย์ว่าเป็น "Homo sapiens" ในการกำหนดหรือนิยามความเป็นมนุษย์แล้ว เราจะพบว่าเมื่อเราเปรียบเทียบอนุกรมวิธานหรือการแบ่งประเภทของสิ่งมีชีวิตตามหลักวิทยาศาสตร์และการแบ่งตามทางความคิดความเชื่อทั่วไปที่มิได้เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific and folk taxonomies) ลักษณะทางชีววิทยา (biological species) ของคนเรานั้นมิได้มีธรรมชาติที่เด่นเฉพาะ (natural kind)[7] แต่ประการใด หรือแม้ว่าเราจะพยายามพิจารณาความเป็น "Homo sapiens" ของคนเราในด้านความสามารถทางสติปัญญาความคิดหรือเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล (mental capacity) เราก็จะพบว่า นักประวัติศาสตร์อย่าง Johan Huizinga สามารถชี้ให้เราเห็นความจริงในทางตรงกันข้ามได้ เพราะ "ประวัติศาสตร์ได้สอนให้เราตระหนักว่า ในที่สุดแล้วเรามิได้เป็นสัตว์ที่มีเหตุมีผลอย่างที่นักคิดในศตวรรษที่สิบแปดป่าวประกาศด้วยทัศนะที่มองโลกในแง่ดีอย่างไร้เดียงสา และบูชาเชิดชูความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์เท่าไรนักเลย"[8] เพราะจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาไม่นานมานี้และแม้แต่เหตุการณ์ในปัจจุบันจากฮิตเล่อร์ถึงพอต พลและสงครามล้างเผ่าพันธุ์ (ethnic cleansing) ในบอสเนียทำให้เราไม่แน่ใจกับทัศนะอันดีที่มีต่อความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นของ "Pico หรือ อิบนุ กุตอยบะฮ." และนอกจากนี้ความไร้เหตุผล ตลอดจนการกระทำอันป่าเถื่อนโหดร้ายที่มนุษย์กระทำต่อมนุษย์ด้วยกันและรวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ บนโลกนี้ช่วยทำให้เรามั่นใจว่า คำกล่าวยกย่องมนุษย์ของเชกสเปียร์ใน "แฮมเล็ต" นั้นน่าจะมีคำหมายไปในทางตรงกันข้ามกับความหมายที่ปรากฏในลายลักษณ์อักษร "ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์" ในฐานะเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลตามความเชื่อของนักคิดในยุโรปแห่งศตวรรษที่สิบแปดนั้นดูจะเป็นอะไรที่ขัดแย้งกับ

ด้วยเหตุนี้เอง Clark จึงกล่าวว่า "สถานะของความเป็นมนุษย์ (being human) จึงเป็นเพียงแนวความคิดของการแบ่งชนิดที่มิสามารถกล่าวอ้างได้ในทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นเพียงแค่การแบ่งตามความเชื่อแบบของชาวบ้าน (folk taxonomy) เท่านั้น นั่นหมายถึงว่าในการที่จะบอกหรือชี้ลงไปว่า สิ่งมีชีวิตใดมี ... เนะของความเป็นมนุษย์ (หรือมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์) นั้นก็เป็นเพียงการกำหนดเงื่อนไขลงไปว่าสิ่งมีชีวิตนั้นจะถูกประเมินและได้รับการปฏิบัติตามมาตรฐานที่เหมาะสมภายในชุมชนที่สื่อสารหรือมีภาษาที่สื่อสารกันได้ (linguistic community) ของเรานั่นเอง"[9] Clark กล่าวย้ำว่า "ถ้าธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตใดขึ้นอยู่กับรหัสทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ แล้ว เราจะพบว่า มันสามารถเกิดการที่มีสิ่งมีชีวิตที่ถือกำเนิดขึ้นใน species ของเราที่มีธรรมชาติที่ไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นธรรมชาติมนุษย์ได้เลย (irrevocably unhuman) เพราะสิ่งมีชีวิตนั้นจะไม่มีทางที่จะเติบโตเป็น 'สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีศาสนา มีวัฒนธรรมและใช้ภาษาได้"[10]

ในทางมานุษยวิทยา ก็มีความเห็นไม่ต่างจากทัศนะทางปรัชญาที่ว่า เอกลักษณ์ของสถานะของความเป็นมนุษย์นั้นยังมิสามารถพิสูจน์แน่ชัดได้ในทางวิทยาศาสตร์ แต่ยังเป็นเพียงสถานะของความเชื่อเท่านั้น ในแง่นี้ Tim Ingold ก็มีความเห็นไม่ต่างจาก Stephen R.L. Clark เท่าไรนัก เพราะเขาได้ข้อสรุปในทำนองเดียวกันว่า ถ้าเราใช้ "Homo loquens" อันหมายถึง "สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ธรรมชาติกำหนดให้มีการใช้ภาษาและการพูดเป็นนิยามความเป็นมนุษย์แล้ว เราจะพบว่า เราอาจจำต้องยอมรับความเป็นไปได้ในสองกรณี กรณีแรกคือ การที่คนบางคนที่แม้จะมีพ่อแม่เป็นมนุษย์อาจจะไม่เข้าข่ายความเป็นมนุษย์ตามนิยามของความเป็น 'Homo loquens' และกรณีที่สองคือ การที่สิ่งมีชีวิตที่มิได้มีพ่อแม่เป็นมนุษย์แต่กลับเข้าข่ายความเป็นมนุษย์ตามนิยามของ 'Homo loquens'"[11]

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า Tim Ingold ได้พยายามชี้ให้เห็นว่านิยม "Homo

loquens" หรือการวัดสาระของความเป็นมนุษย์ว่าอยู่ที่ความสามารถในการมีภาษาและการพูดนั้นเป็นนิยามที่มีปัญหาและไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะครอบคลุมมนุษย์ด้วยกันได้ทั้งหมด และขณะเดียวกันก็ไม่รัดกุมพอที่จะแบ่งหรือกันสิ่งที่มิใช่มนุษย์ออกจากมนุษย์ได้ แต่นักวิชาการอีกหลายคนยังคงเชื่อว่า "Homo loquens" ยังเป็นนิยามที่สามารถใช้ได้ นักวิชาการดังกล่าวพยายามโต้แย้งข้อสรุปของ Ingold โดยการเพิ่มประเด็นในการพิจารณาความสามารถในการมีภาษาและการพูดของมนุษย์โดยเน้นลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจตนาและภาษา (the interrelation between intentionality and language) ของมนุษย์ และยืนยันว่า "Homo loquens" ยังคงเป็นนิยามที่ใช้ได้ถ้าเราพิจารณาว่า มนุษย์คือสิ่งมีชีวิตประเภทเดียวที่สามารถมีการกระทำต่าง ๆ รวมถึงการกระทำทางภาษา (speech act) อันสัมพันธ์กับเจตนาได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์คือ สิ่งมีชีวิตที่กระทำการต่าง ๆ อย่างสำนึกรู้ถึงจุดหมายหรือจุดประสงค์ของการกระทำของตน (man is a self-conscious subject) กระนั้นก็ดีข้อโต้แย้งจากการอ้างเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเจตนาและจิตสำนึกของมนุษย์ดังกล่าวนี้ก็ไม่สามารถเป็นบทสรุปของปัญหาเรื่องนิยามของความเป็นมนุษย์ได้อยู่ดี จากการที่นักปรัชญาอย่าง Mary Midgley สามารถแย้งประเด็นดังกล่าวนี้ และจะว่าไปแล้วข้อโต้แย้งหรือเหตุของเธอนั้นหาได้เป็นเพียงการใช้ตรรกะในทางปรัชญามาตอบโต้เท่านั้น ประเด็นของเธอยังได้รับการสนับสนุนจากหลักฐานการค้นคว้าศึกษาของนักวิชาการอย่าง D.R. Griffin ซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาวิจัยเรื่องจิตวิทยาของสัตว์ (animal psychology) ประเด็นข้อโต้แย้งของ Mary Midgley คือ การชี้ให้เห็นว่า นักวิชาการที่มุ่งมั่นเชื่อว่ามนุษย์เท่านั้นที่เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างเดียวที่สามารถกระทำการต่าง ๆ อย่างสำนึกรู้ถึงจุดหมายหรือจุดประสงค์ของการกระทำของตน (man is a self-conscious subject) นั้นแท้จริงแล้วนักวิชาการเหล่านั้นจะเป็นผู้ที่คิดทึกทักว่าความสามารถดังกล่าวนั้นปรากฏอยู่เฉพาะอยู่ในหมู่มนุษย์เท่านั้นเข้าทำนองคิดเข้าข้างเผ่าพันธุ์ของตนเอง

(species solipsism) โดยมองข้ามถึงสถานะความเป็นไปได้ของการรู้สึกนึกของสัตว์"[12] ซึ่งถือได้ว่าเป็นการทึกทักและเข้าข้างความเป็นมนุษย์ของตัวพวกเขาเองอย่างเต็มไปด้วยอคติ โดยการที่คิดว่ามนุษย์เท่านั้นที่รู้สำนึกได้ และมองสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่ตนไม่เข้าใจหรือไม่สามารถลงไปศึกษาสภาวะการทำงานและความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับการกระทำของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้ว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์รู้สำนึกได้อย่างตน

การตีความหมายของความเป็นมนุษย์ (humanity) ในลักษณะที่เข้าข้างตนเอง (the egoistic interpretation) ดังกล่าวนี้มิได้ปรากฏอยู่แต่ในเฉพาะผู้ที่ศึกษาพฤติกรรมและจิตวิทยาในสัตว์เท่านั้น แต่ยังพบได้ในการศึกษาตีความความหมายของความเป็นมนุษย์ในหมู่นักมานุษยวิทยาด้วย ดังที่ J.H.M. Beattie ได้อ้างถึงการที่นักมานุษยวิทยาเรืองนามอย่าง Robert Redfield ได้ประเมินวิธีการศึกษาของเขาเองไว้ว่า "เรามิได้สังเกตเพียง 'พฤติกรรม' เพื่ออธิบายในเชิงกายภาพอย่างเช่น การเคลื่อนไหวหรือความเร็ว...แต่เราสังเกต 'พฤติกรรม' ในฐานะของตัวบ่งชี้ภายนอกที่เราสามารถโยงกลับไปสู่สถานะทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกภายในของผู้ที่เราทำการศึกษาได้ด้วยการที่เราใช้อารมณ์ความรู้สึกร่วมในจินตนาการ (imaginative sympathy) นั่นคือ เรา 'เอาใจของเราไปใส่ในใจของผู้ที่เราศึกษา' (project ourselves into the mind of that other' ได้ก็ด้วยความเป็นมนุษย์ด้วยกันของเรา (humanity) และของผู้ที่เรากำลังศึกษา"[13]

ในแง่หนึ่ง คำกล่าวในการประเมินวิธีการศึกษาดังกล่าวของ Redfield ดูจะนำไปสู่ความหมายในแง่ดีในการให้ความสำคัญและความพิเศษของความเป็นอะไรที่ร่วมกันของมนุษย์ในการที่เราสามารถเข้าอกเข้าใจกันและกันได้ แต่ในทางตรงกันข้าม จะเห็นได้ว่า สิ่งที่เขากล่าวถึงวิธีการศึกษาของเขานั้นมีลักษณะที่เข้าข่ายการตีความเข้าข้างตัวผู้ที่ศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อนักมานุษยวิทยาทำการศึกษาพฤติกรรมของคนซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏภายนอกและ

สังเกตได้ด้วยตานั้นเขากลับคิดว่าเขาสามารถตีความหรือทำความเข้าใจพฤติกรรมนั้นได้ถูกต้องก็ด้วยการจินตนาการว่าถ้าตัวเขามีพฤติกรรมเช่นเดียวกันนั้น เขาน่าจะมีจุดมุ่งหมายหรือมีความตั้งใจอย่างไร ดังนั้นในขณะที่พฤติกรรมอย่างเดียวกันที่สัตว์มีคล้ายมนุษย์นั้น เขาจะไม่สามารถเข้าใจในเจตนาหรือจุดมุ่งหมายในการกระทำของสัตว์ได้อย่างที่สัตว์นั้นเข้าใจ เพราะเขาคิดว่าสัตว์นั้นมิได้มี "อารมณ์ร่วมในจินตนาการ (imaginative sympathy)" อย่างที่มนุษย์ด้วยกันอย่างเขามี จากประเด็นที่เขาคิดว่าสัตว์มิได้มี "อารมณ์ร่วมในจินตนาการ" ของความเป็นมนุษย์ หรือถ้าพิจารณาในมุมกลับก็คือ เขาไม่มี "อารมณ์ร่วมในจินตนาการ" ของความเป็นสัตว์นั่นเองที่นอกจากจะทำให้เขาไม่สามารถเข้าใจหรือตีความพฤติกรรมของสัตว์ในลักษณะที่สามารถโยงกลับไปสู่สภาวะจิตใจของสัตว์ได้แล้ว เขายังกลับสรุปว่า สัตว์ไม่มีเจตนาหรือจิตสำนึกรู้ในการกระทำของตนได้อย่างที่เขาและมนุษย์คนอื่น ๆ มี

สิ่งที่น่าแปลกใจก็คือ ทำไมนักมานุษยวิทยาอย่าง Redfield ถึงคิดว่าพฤติกรรมหรือการกระทำที่ปรากฏออกมาในลักษณะเดียวกันจะต้องมาจากเหตุผลหรือวิธีคิดหรือความตั้งใจแบบเดียวกันเสมอไปด้วย? มันเป็นไปได้หรือไม่ที่พฤติกรรมหรือการกระทำอย่างเดียวกันอาจจะเกิดจากเจตนา สำนึกหรือวิธีคิดที่แตกต่างกัน และในทำนองกลับกัน พฤติกรรมหรือการกระทำที่แตกต่างกันจะต้องเกิดจากเจตนา สำนึกหรือวิธีคิดที่แตกต่างกันเสมอไป นั่นคือพฤติกรรมหรือการกระทำที่แตกต่างกันย่อมอาจเกิดจากเจตนา สำนึกหรือวิธีคิดที่เหมือนกันได้?

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า ตราบเท่าที่แนวความคิด (concept) หรือความหมายของความเป็นมนุษย์ยังเป็นประเด็นที่หาข้อสรุปไม่ได้แน่นอน ความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงในความเป็นมนุษย์หรือความเป็นตัวตนของความเป็นมนุษย์ (self-understanding) หรือความเชื่อในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของเรากับสิ่งที่เป็นเพียง*สิ่งที่เราคิดไปเองว่าเป็นความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงใน*

ความเป็นมนุษย์รวมทั้งการเชื่อมั่นในสัจธรรมแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ดูจะแยกออกจากกันได้ลำบาก ความเข้าใจหรือรู้จักตัวเองกับการหลอกตัวเอง (self-understanding/self-knowledge and self-deception) ดูจะไม่สามารถมีเส้นแบ่งที่ไม่ชัดเจนเด็ดขาดได้เลย และในขณะเดียวกัน จากสภาวะที่ยังหาข้อสรุปในความหมายของความเป็นมนุษย์ไม่ได้นั้น การกล่าวอ้างถึงนิยายหรือมาตรฐานการวัดสาระหรือความหมายและแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ของนักคิดหรือนักวิชาการหรือของใครก็ตาม (the claim of one's mearsure of man) ว่าเป็นนิยามหรือมาตรฐานที่ถูกต้องแน่นอนกว่าของคนอื่น ๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ณ เวลานี้ที่ยังไม่มีผู้ใดสามารถได้คำตอบที่แท้จริงในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ได้

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้ว ในหมู่นักมานุษยวิทยาจะลงความเห็นว่าความสามารถในการใช้ภาษาที่สัมพันธ์กับเจตนาและจิตสำนึกและรวมถึงการมีศาสนานั้นเป็นคุณสมบัติหรือคุณลักษณะอันโดดเด่นและสำคัญของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหมู่นักมานุษยวิทยาศาสนาจะเห็นว่าประเด็นในเรื่องการมีศาสนานั้นเป็นตัวแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์อื่น ๆ ต่อประเด็นข้ออ้างเรื่องการมีศาสนาว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญโดดเด่นของความเป็นมนุษย์นี้ นักชีววิทยาด้านเซลและโมเลกุลอย่าง Balaji Mundkur ได้กล่าวหักล้างการให้เหตุผลในเรื่องการมีศาสนาในฐานะเป็นมาตรฐานสำคัญในการวัดความเป็นมนุษย์ไว้ว่า การมีศาสนาของมนุษย์นั้นมิได้มีสาเหตุมาจากการมีคุณสมบัติพิเศษทางด้านสังคมวัฒนธรรมอันถือเป็นสาระสำคัญในธรรมชาติมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในรูปของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) ที่พบได้ในการมีศาสนาความเชื่อต่าง ๆ อย่างที่บรรดานักมานุษยวิทยาเชื่อ แต่แท้ที่จริงแล้ว การมีศาสนานั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับความไวหรือความแตกต่างในความไวในการรับรู้ทางกายภาพ (a phenomenon of physiological sensitivity) ของสิ่งมีชีวิตที่มีต่อสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมบางอย่าง

(specific environmental stimuli) ที่มีอยู่ภายในสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แม้กระทั่งสัตว์ขั้นต่ำสุดบางชนิด (the lowest animal species) ด้วยซ้ำ[14] จากเหตุผลดังกล่าว Mundkur สรุปถึงที่มาหรือความเข้าใจถึงที่มาของการมีศาสนาของมนุษย์ว่า "ดังนั้น การอธิบายโดยศึกษาจากสาเหตุของพันธุกรรมในด้านเคมีชีวะ การวิวัฒนาการของอินทรีย์และแนวโน้มของพฤติกรรมของจิตใต้สำนึก (หรือบางทีรู้สำนึก) ในทางกายภาพวิทยาประสาทจึงเป็นคำอธิบายหลักของสภาวะการมีศาสนา (religiosity) และพฤติกรรมในเรื่องการมีศาสนาดังกล่าวอันเกิดมาจากสาเหตุทางชีวเคมีนี้มีความหมายอย่างที่รับรู้กันเข้าใจกันก็โดยการตีความหรือทำความเข้าใจในทางมานุษยวิทยาทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural anthropology)[15] แม้ว่าข้อโต้แย้งของ Mundkur จะมีน้ำหนักจากการที่เขาใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์แท้ ๆ (hard-core science) มากกว่าพวกนักมานุษยวิทยาสังคม แต่ข้อโต้แย้งของเขาในการพยายามเข้าใจและหาความหมายที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์นั้นกลับทำให้เราพบว่า อะไรที่เราเคยคิดว่าเป็นสาระสำคัญของความเป็นมนุษย์ อันได้แก่ ความสามารถในการสร้างวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีศาสนานั้นกลับกลายเป็นว่า คุณสมบัติสำคัญที่ทำให้เรามีศาสนานั้นมิได้มีอยู่เพียงลำพังแต่เท่านั้น แต่มีอยู่ในสัตว์อื่น ๆ ด้วย นั่นคือ ความไวในการรับรู้ทางกายภาพ (a phenomenon of physiological sensitivity) ของชีวิตมีต่อสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมบางอย่าง (specific environmental stimuli) ที่มีอยู่ภายในสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ การมีศาสนาของมนุษย์นั้นมิได้ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นในนัยของประเภทหรือชนิด (taxon, species) ของสิ่งมีชีวิต เพราะสัตว์อื่น ๆ ก็มีคุณสมบัติหรือสภาวะทางชีวเคมีไม่ต่างจากมนุษย์ ประเด็นอยู่ที่ระดับที่แตกต่างของความเข้มข้นหรือความไวในการรับรู้และตอบสนองเท่านั้น มิใช่ความแตกต่างในประเภท ดังนั้น การพยายามหาความหมายของความเป็นมนุษย์ของนักชีววิทยาทางเซลและโมเลกุลอย่าง Mundkur กลับทำให้เขา "พบความเป็นสัตว์หรือสิ่งที่ไม่ได้ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์"

ในตัวมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เอง เขาจึงถูกวิจารณ์ว่า การวิจัยของ Mundkur นั้นคือ การพยายามที่จะกำหนดลักษณะหรือความเป็นมนุษย์โดยการลอกความเป็นมนุษย์ออก และเผยให้เห็นแก่นแท้ที่เหลืออยู่ ซึ่งกลับกลายเป็นเพียงความเป็นสัตว์" (To characterize the human being stripped of humanity, revealing an animal residue.)[16]

III

จากประเด็นต่าง ๆ เท่าที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งที่ประจักษ์ชัดก็คือ ความยากลำบากในการลากเส้นแบ่ง (demarcation line) ระหว่างความเป็นมนุษย์ (human) และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (non-human) และดูเหมือนว่า ยิ่งเรามีความก้าวหน้าในทางความรู้ทางวิทยาศาสตร์เท่าไร ความเป็นมนุษย์ (species) ของเราก็ดูเหมือนจะมีความเป็นธรรมชาติเฉพาะน้อยลงเท่านั้น และทำให้สิ่งที่เรียกว่า "ธรรมชาติมนุษย์" (human nature) นั้นดูจะมีสถานะเป็นเพียงมายาคติ (myth) หรือกลายเป็นเพียงอคติหรือลักษณะของความคิดเข้าข้างตัวเอง (an egoistic prejudice) ของเผ่าพันธุ์ของเรา

ยิ่งกว่านั้น ที่สำคัญก็คือ "มายาคติ" แห่งแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ที่ว่านี้ดูจะถูกทำลายลงไปหรือถูกทำให้หมดความสำคัญลงไปอย่างเป็นระบบจากการพัฒนาองค์ความรู้หรือศาสตร์ที่เรียกว่า "ชีวสังคมวิทยา" (sociobiology)ศาสตร์ที่ว่านี้ถือได้ว่าเป็นส่วนขยายที่สำคัญของทฤษฎีวิวัฒนาการ (evolutionary theory) ทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ของชีวสังคมวิทยามีพื้นฐานมาจากการวิจัยและทฤษฎีวิวัฒนาการแนวประยุกต์ในสกุลความคิดแบบดาร์วิน (neo-Darwinian) นักคิดที่ถือได้ว่าเป็นบิดาแห่งศาสตร์แห่งชีวสังคมวิทยาหรือศาสตร์ใหม่ล่าสุดเกี่ยวกับมนุษย์ (new science of man) ในช่วงต้นทศวรรษ 1980[17] นี้คือ Edward O. Wilson ตามทัศนะของ Wilson เห็นว่า

หลากหลายและสับสนอันเกิดจากเงื่อนไขภายในและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่"[18] สิ่งที่มนุษย์เรามีร่วมกันนั้นหาใช่การมีพื้นฐานธรรมชาติ (causal nature) ที่เป็นตัวกำหนดที่เหมือนกันไม่ แต่สิ่งที่เรามีร่วมกันนั้นคือ "ระบบการสืบสานสายพันธุ์ (breeding system) อันน่าทึ่ง ซึ่งจากระบบดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดการเลื่อนไหลและผสมปนเปของพันธุกรรม (genes) ในมนุษย์แต่ละรุ่นที่เกิดมา (generation)"[19] จริงอยู่ที่ว่าพฤติกรรมมนุษย์ถูกกำหนดโดยการสืบสานทางชีวภาพของกลุ่มพันธุกรรม (genepool) อันก่อให้เกิดการมีธรรมชาติร่วมกันของมนุษย์ กระนั้นก็ตาม ปัจจัยต่าง ๆ ทางนิเวศนวิทยา (ecological factors) หรือสภาวะแวดล้อมนั้นก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ด้วยจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางชีวภาพกับสภาวะแวดล้อมอันมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย ดังนั้นในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตนั้น เราจึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาให้ความสำคัญไม่เฉพาะแต่ลักษณะสำคัญทางชีวภาพที่อยู่ภายในตัวคนเรา อันหมายถึงลักษณะทางพันธุกรรม (genetic traits) แต่รวมถึงธรรมชาติภายนอกอันได้แก่บริบททางสังคมที่มนุษย์อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งในประเด็นนี้ Clark เองก็เห็นด้วย เขากล่าวเสริมว่ามนุษย์เราได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางธรรมชาติภายนอกหรือบริบทแบบใดแบบหนึ่ง ที่ไม่ใช่มนุษย์ ทุกคนในโลกนี้จะมีเหมือนกัน เพราะบริบทดังกล่าวของมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละที่ และขณะที่มนุษย์ทุกคนมิได้อยู่ภายใต้บริบทเดียวกัน แต่ภายใต้บริบทเฉพาะหนึ่ง ๆ นั้น มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จำนวนหนึ่งอาจจะอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมเดียวกัน[20] เมื่อเป็นดังนี้ เราจะเห็นว่าเราไม่สามารถกล่าวอ้างได้ว่าธรรมชาติมนุษย์นั้นมีลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ เพราะอย่างที่กล่าวไปแล้วว่า มนุษย์นั้นได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมภายนอกและถึงแม้ว่าจะมีลักษณะบางประการในเชิงชีวภาพที่เหมือนกัน แต่เมื่อ